

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՔ

ԿՈՎՈՒ ՎՐԱՅ ՔԱՆԻ ՄԸ ԳԻՏԵԼԻՔ ԸՍՏ ԱՍԻԱՅԻՈՅ.

Կովուն ծնունդը ինն ամսուան եւ ինը օրուան մէջ կլինի: Կովը մինչեւ ութը տարեկան ատենը շատ լաւ կաթ կուտայ, եւ քանի կերթայ կպակսեցընէ: Ոմանք եօթը տարեկան եղած ժամանակը կսկսին կաթ տալէն դադարիլ, բայց կգտնուին նաեւ այնպիսի կովեր որ մինչեւ 12 տարեկան լինին՝ լաւ կաթ կուտան. յետոյ նոքա ալ հազիւ թէ իրենց հորթը կրնան դարմանել, եւ չեն կրնար կաթ աւելցընել:

Դեղին կովը աղնիւ կհամարուի, լաւ կլինի: Նոյնպէս երբ կովուն կաթը թանձր է ու կարմրի կգարնէ՝ աղնիւ կհամարուի, հորթն ալ ուժեղ կլինի. իսկ ճերմակ եւ ջրի կաթ ունեցող կովը բանի չիգար: Ուրիշ շատ նըշաններ ալ կըսուին, բայց ամէն տեղ միակերպ ընդունելի չեն. օրինակի համար, շատը կըսեն որ եթէ կովուն աղբրին ետեւը կաթնոց (սխտիւթ) ըսուած թանձր տեղին փոսը մատդ խոթես ու մատիդ մինչեւ մէկ յօդուածը կամ խաղը (օյնախը) ներս երթայ, նշան է թէ այն կովը մէկ կթելուն մէկ օխս կաթ կուտայ, երկու խաղ ներս երթայ նէ, երկու օխս. եթէ բոլոր մատդ ներս երթայ, երկու կթելուդ հինգ օխս կաթ կուտայ:

Հորթը ծնածին պէս՝ լեզուին մաշկը առ, եւ բերնին փչէ, յետոյ 40 օր մէկ մէկ հաւկիթ կեղեւէ ու կերցուր, շատ զօրաւոր եւ ուժեղ կլինի: Կովը մէկ ամիս մի կթեր, թող որ բոլոր կաթն ալ հորթը ծծէ. այնուհետեւ երկուքը կթէ եւ երկուքը հորթուն բաժին ձգէ. եթէ ագահութեամբ ամէնը կթես, հորթը առանց կաթի եւ անօթի մնալով՝ երակները կցամքին, եւ ոյժ չառ-

նուր չմեծնար, տկար եւ փոքր կմնայ. եթէ մեծնայ եւս, պղտիկուց տկար մնալուն պատճառը անօգուտ կլինի, եւ եթէ եղ է՝ ամենեւին բանի չիգար, ուստի հորթուն բաժինը բաւական ձգէ կթած ատենդ, որ պղտիկուց աղէկ սնունդ առնու, ետքն ալ կտաւատի չեչը (ֆիւսպին) կերցուր, որ երակները բացուին, սնունդ առնու եւ ուժովնայ:

Տեղ տեղ եղիճ խոտը (ըսրդան, խնրդան) կչորցընեն, կջարգեն կխաշեն ու ջուրը կխմցընեն, թէ կովին եւ թէ հորթուն. իսկ խաշած եղիճը գարիի կամ մսրացորենի ալիւրով խիւս (մաղիգ) կընեն կըկերցընեն, անով կովուն կաթը կշատնայ, հորթն ալ զօրաւոր կլինի:

Ամառ ատեն առաւօտուն արեւը չծագած՝ թող որ երթայ կովը արծի երկու ժամ, յետոյ բեր կթէ, աւելի կաթ կուտայ:

Եղներն ալ մինչեւ 12 տարեկան ատեն կլըծուին. միայն թէ նոցա ալ շատ կամքի լծուելուն այս նշանս կուտան: Կնային ծնօտին վարի առաջքը եղած մէկ կարգ ակռաները, եթէ 6 հատ են, 6 տարի կլըծուի եզը, յետոյ մորթելու է. եթէ եօթն է, 7 տարի կլըծուի, եթէ ութն է, մինչեւ 12 տարի եւ աւելի ալ կլըծուի. իսկ թէ որ ինը ակռայ ունի, ակռաներուն մէկն ալ չթափեր, ու մինչեւ 20 տարի կրնայ լծուիլ:

Երկիրներ կան, ինչպէս նաեւ Սեւ ծովին եզերքը՝ Պաթումի գաւառը, ուր կովերը եղնիկի նման լեռներու մէջ կծնանին, եւ իրենց հորթերը թուփերու տակը կպահեն, կերթան անոնց քով՝ կաթ կուտան, եւ քանի մը ամսէ ետեւ արծելու կհանեն: Ասով այն հորթերը վայրենի կլինին, մարդ որ տեսնեն՝

*

կխռկան՝ կփախչին, եւ ասոնք բռնելը շատ դժուարութեամբ եւ աշխատութեամբ կլինի, երբեմն ալ հրացանով զարնելով. բռնուածն ալ շատ անօթի պահելով ու տկարացնելով՝ հազիւ կարելի է ընտանեցնել: Կնային որ ասոնցմէ եղ եղածը չառնուն, վասն զի եղջիւրովը կզարնէ եւ մարդ ալ կսպաննէ:

Պօտիզ (պիւֆէիֆ) ըստաժ ճանճը եղներուն

ու կովերուն շատին նեղութիւն կուտայ՝ սաստիկ խայթելովը, այնպէս որ խեղճ կենդանիները իրենց լուծը կկոտրեն, կփախչին ու լեռնէ լեռ կընկնին: Ասոր ճարը հող կամ փոշի է, որ պէտք է առնուլ զարնել այն ճանճին թառած տեղին վրայ. կամ թէ լաթով մը զարնելու եւ գտնելու սպաննելու է պօտիզը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ԵՒ ԽՆԴԻՐՔ.

ԱՐԴԵՐՈՒ Ո՞Վ ԷՐ ԿԱՄ Ի՞ՆՉ ԷՐ ՆԱԽԻՋԵԻԱՆԻ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԸ.

Շատ ճշմարտութիւններ կրնան գտնուիլ որ խկոյն չեն յայտնուիր, ու հարկ ալ չէ որ շուտով յայտնուին՝ որպէս զի օգուտէն աւելի չլինի անոնց յայտնուելուն վնասը: Ասոնց կարգէն են նաեւ քանի մը պատմական ճշմարտութիւնք ժամանակիս, որ զատ գրքով պիտի հրատարակուին, եւ թերեւս շուտով. բայց անոնց մէջէն մէկը հարկ է այժմէն բացատրել, որովհետեւ ուշացընելու չիգար. եւ է այս թէ «Արդեօք ո՞վ էր կամ ինչ էր Նախիջեւանի երկպառակութեան պատճառը»:

Ճշմարտութեան վրայ խօսող մարդը հեռու պիտի լինի ամէն տեսակ կողմնապահութենէ, խարդախութենէ եւ անձնական ատելութենէ կամ կրքէ: Եթէ մեք այս պատմութիւններէն մէկը տեսնէինք խղճմտանքով մեր վրայ, ամենեւին ձեռք չէինք զարներ այդ հարցմունքին պատասխանը գրելու, որպէս զի մեր գործոյն եւ խօսքին մէջ պակասութիւն չգտնուի, եւ խօսքն ու գործը մէկըմէկ սուտ չհանեն, ինչպէս որ շատ անգամ կպատահի:

Ո՞վ էր կամ ինչ էր ուրեմն Նոր Նախիջեւանի մէջ քանի տարիէ ի վեր եղած երկպառակութեան, այսինքն ժողովրդեան երկու իրարու հակառակ փառքիս բաժնուած՝ կռիւ

ընելուն պատճառը: — Ոմանք կրսեն թէ այս ինչ անձն էր, ոմանք թէ այն չէ, հապա այս անուն մարդն էր, ոմանք՝ թէ այս ինչ առեւտրական պատահմունքն էր, ոմանք՝ թէ քաղաքին կառավարութեան վերաբերեալ այս ինչ խնդիրն էր, ոմանք՝ թէ Նախիջեւանի եկեղեցիներուն փողերն էր որ խալիպեան Յարութիւն աղայէն կպահանջուէին, եւ նա իբր թէ չէր ուզեր տալ, Բայց աւելի զարմանալին այս է որ ոմանք ալ կըսէին ու ասգիս անգին կգրէին՝ թէ Նախիջեւանի ժողովուրդը երկուսի բաժնուրը այժմու Առաջնորդն էր:

Յիրաւի զարմանալի բան, եւ քիչ մը նըման այն ռամկական առակին որ կըսէ թէ «Վարպետ գողն զտանուտէրը գող կըռնէ»:

Այդ Առաջնորդը ո՞ւր էր, աշխարհիս ո՞ր ծայրը՝ ո՞ր անկիւնն էր այն ատենն որ Նախիջեւանի ժողովուրդը վաղուց երկու կուսակցութիւն (փառքիս) բաժնուած, մինչեւ քահանայ մարդ՝ այն կուսակցութիւններէն մէկուն գլխաւորին կենացը դէմ դաւաճանութիւն ըրած համարուելով՝ մոտթովի բանտը ձգուած էր, եւ միւս կուսակցութեան մարդիկը հինգ վեց տարի էր՝ կերթային ու կուգային, շատ ալ ստակ կլտանէին այն քահանան ազատելու համար: Առաջնորդը ո՞ւր էր՝ երբոր Նախիջեւանցւոց մէկ մասը իրենց